

BAKI DÖVLƏT UNIVERSİTETİ
İLAHİYYAT FAKÜLTƏSİNİN

**ELMİ
MƏCMUƏSİ**

№ 09 APREL (NİSAN) 2008

ZEVÂİD KAVRAMI VE EDEBİYATI

Dr. Namiq ABUZƏROV

Sözlük ve İstilah Anlamı

“Z-y-d” kökünden gelen “Zevâid” kelimesi “fazlalık”, “artan”, “ilave”, “fazla” anlamlarına gelen “zâid”in çoğuludur.¹

Zevâid’le ilgili eser telif etmiş hadis alimleri eserlerinin mukaddime kısmında kaydedecekleri hadislerin şartlarını açıklamakla yetinerek zevâid’in istilâhî anlamına kısmen değinmişlerdir. Şihâbuddîn Ahmed b. Ebû Bekir el-Bûsirî (ö.840/1436), İbn Mâce’nin zevâidini ihtiva eden *Misbâhu’z-zücâce* isimli eserinin mukaddimesinde kendi şartını şöyle açıklamaktadır: “Eğer herhangi bir hadis İbn Mâce hariç Kütüb-i Sitte’nin diğer eserlerinde veya herhangi birinde yalnız bir sahâbî’den nakledilmişse ve aynı rivayetin İbn Mâce’deki versiyonu farklı bir hüküm içermiyorsa onu zâid hadis olarak almadım. Fakat rivayet iki veya daha çok sahâbî’den naklediliyorsa ve İbn Mâce bu sahâbîlerden yalnız birinin tarihini tercih etmişse ve aynı tarih diğer eserlerde yer almıyorsa, metin aynı olsa dahi bu rivayeti zâid olarak zikrettim.”² Bûsirî bu şartını yalnız *Misbâhu’z-zücâce*’de değil aynı zamanda 10 *Müsned*’in zevâidini bir araya getirdiği *İthâfü’l-hıyere*’de de zikretmektedir.³ Zevâid müelliflerinden bir diğeri olan Nûreddîn el-Heysemî bazı eserlerinde herhangi bir zevâid şartından bahsetmezken⁴ diğerlerinde cem edeceği hadislerin özelliklerini kaydetmektedir. Örneğin Ahmed b. Hanbel’in *Kütüb-i Sitte*’ye göre zevâidini bir araya getirdiği eserindeki hadislerin özelliklerini şöyle sıralamaktadır: “İmam Ahmed’in ve oğlu Abdullah’ın yalnız başına rivayet ettiği (انفرد) merfu hadislerin tamamını, şaz hadislerini ve ek bilgi ihtiva eden rivayetlerini zikrettim”⁵ İbn Hacer el-

¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III, 198; Zebîdî, *Tâcü’l-arûs*, VIII, 155.

² Bûsirî, *Misbâhu’z-zücâce*, I, 40.

³ Bûsirî, *İthâfü’l-hıyere*, I, 33-34.

⁴ Heysemî, *Buğyetü’l-bâhis*, I, 145.

⁵ Heysemî, *Gâyetü’l-maksad*, I, 29.

Askalânî ise *el-Metâlibü'l-âliye*'nin mukaddimesinde zikretmiş olduğu zevâid hadislerin özelliğinden bahsederek kendi eserinde *Kütüb-i Sitte*'de ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almayan, fakat kendisinin belirlediği farklı *Müsned*'lerde bulunan ve yalnız bir sahabî'den rivayet edilen hadisleri veya bu müelliflerin herhangi birinin aynı hadisleri farklı tariklerle rivayet etmesine rağmen değişik mülahaza arz etmesi durumunda kaydedeceğini söylemektedir.⁶

Zevâid'in konu edinildiği çalışmalarda ise zikri geçen eserlerin özelliklerinden yola çıkarak zevâid'in ıstılâhî anlamı verilmeye çalışılmıştır. Şöyle ki, Ebû Abdullah Muhammed b Ca'fer Kettânî bu ilimle ilgili çalışmaları zikrederken *zevâid*'i şöyle tanımlamaktadır: "Bazı kitaplara nispetle diğerlerinde daha fazla mevcut olan hadisleri toplayan eserlere *zevâid* kitapları denir."⁷ Mücteba Uğur'un *zevâid* tanımı da Kettânî'nin tanımına çok yakındır: "*Zevâid*, meşhur hadis kitaplarında bulunmayan, bir başka muhaddis tarafından rivayet edilerek müstakil kitaplarda toplanan hadislerle denir".⁸ Her iki tanımda da zevaid hadisleri bir araya getiren eserlerin özelliğinden söz edilmektedir.

Hadis alimleri herhangi bir hadisin zevâid sayılabilmesi için şu üç özelliğe sahip olması gerektiğinde ittifak etmişlerdir:

1. Herhangi bir hadis ne mâna ne de lafız bakımından *Kütüb-i Sitte*'de veya bu eserlerden birinde gerek sahabe gerekse sahabe olmayan başka bir kimse tarafından rivayet edilmemiş olmalı.

2. Aynı anlamı ifade eden hadis, *Kütüb-i Sitte*'de mevcut olsa dahi farklı bir sahabî tarafından rivayet edilmiş olmalı.

3. Gerek *Kütüb-i Sitte*'de gerek diğer hadis kaynaklarında rivayet edilen herhangi bir hadisin metni ve sahabî râvî'si aynı ise, diğer kaynaklardaki hadisin zâid olan kısmı farklı bir hüküm içermeli.⁹

Söz konusu şartlara dayanan son dönem hadis alimleri zevâid'in ıstılâh anlamını vermeye çalışmışlardır. Haldun el-Ahdeb'e göre : "*Kütüb-i Sitte* dışındaki musannef eserlerin ihtiva ettiği ve yalnız müelliflerinin tarikleriyle

⁶ İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, III, 22.

⁷ Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 373.

⁸ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 430.

⁹ Ahdeb, *Zevâidu târihi Bagdâd*, I, 34.

rivayet edilen hadislerin tamamına veya (metin aynı olsa dahi) farklı sahabîlerden rivayet edilen hadislere yahut da aynı anlamı ifade etmesine rağmen hüküm ifade eden ek bir bilgi içeren herhangi bir hadise *zevâid* denir.”¹⁰ Abdusselâm b. Muhammed Allûş ise kendisinden önceki tanımları değerlendirerek *zevâid*’i şöyle tarif eder: “*Zevâid*, metninde fazla veya eksik kelime bulunduran yahut önemli farklılık arz eden yahut başka bir sahabîden rivayet edilen hadise denir”¹¹

Söz konusu her iki *zevâid* tanımı hadis usulü eserlerinde yer almamakla beraber *zevâid* kitaplarındaki hadislerin özelliklerini kısmen ifade etmekte ve herhangi bir hadisin *zevâid* sayılabilmesi için dört hususu vurgulamaktadır:

1. Herhangi bir hadisin Kütüb-i Sitte’de veya bu eserlerin bir yada bir kaçında yer almaması.¹²

2. Hadis metninde aynı konudaki diğer hadislere nispeten fazla ya da eksik bir kelimenin mevcut olması.

3. Herhangi bir hadis metninin aynı konudaki diğer hadislere nispeten önemli bir farklılık arz etmesi.

4. Aynı konulu hadisin değişik sahabîden rivayet edilmesi.

Görüldüğü gibi *zevâid* türü eserlerin Kütüb-i Sitte’yi esas alması tanımlara da yansımıştır. Zikri geçen hususların ayrıntıları *zevâid* hadisin çeşitlerini oluşturmaktadır.

Zevâid Edebiyatı

Hicrî 3. asrın sonuna kadar hadislerin büyük bir kısmı tasnif edilmiş, câmi, sünen, müsned, mu’cem ve musannef gibi hadis edebiyatının değişik türlerini ifade eden eserler meydana gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde hadis alimleri kendi araştırmalarını büyük çoğunlukla hicrî üçüncü asırda

¹⁰ Ahdeb, *a.g.e.*, I, 19-20.

¹¹ Allûş, *İlmu zevâidi’l-hadîs*, s. 17.

¹² Ahdeb’in tanım içerisinde mezkur şıkka yer vermesine rağmen, bu durum bütün *zevâid* hadisler için geçerli değildir. Mesela İbn Mâce’nin *zevâidini* ihtiva eden *Misbâhü’z-züccâce*’deki hadisler bu şıkkin kapsamı dışındadır. Çünkü *Sünen-i İbn Mâce Kütüb-i Sitte*’yi oluşturan eserlerden biridir. *Sünen*’lerin *Sahîhayn*’a veya herhangi bir sünenin diğer beş eser dışındaki *zevâidi* de bu şıkka dahil edilerek değerlendirilemez.

telif edilmiş eserler üzerine yoğunlaştırarak müstahrec ve istidraklar yazmış ve onları şerh etmişlerdir. Zamanla musannef eserlerden bazıları diğerlerine göre daha sahih sayılmaya başlamıştır. Bu eserlerin çokluğu ve sıhhat bakımından aynı seviyede olmayışları böyle bir arayış içine girmeyi gerekli kılmıştır. Nitekim İbnü's-Seken (ö.353/964), hadis eserlerinin çokluğuna değinen talebelerine Buhari ve Müslim'in *el-Camiu's-sahih*'leri ile Ebû Dâvûd ve Nesâi'nin *Sünen*'lerini telif edilmiş eserlerin en sahihleri olarak addetmeleri tavsiyesinde bulunmuştur.¹³ Bu eserlere Tirmîzî'nin *Sünen*'i de eklenince "el-Kütübü'l-Hamse" diye alimler arasında rağbet görmüştür. Hatta Ebû Tâhir el-Makdisî (ö.576/1180), Doğu ve Batı ulemasının "el-Kütübü'l-Hamse"nin sıhhati üzerinde ittifak ettiklerini belirtmektedir.¹⁴ Hicri 6. asırda zikri geçen eserlere *Sünen-i İbn Mâce* ilave edilerek¹⁵ hadis literatürünün en önemli kaynağı sayılan *Kütüb-i Sitte*'nin diğer hadis eserlerinden üstünlüğü kabul edilmeye başlanmıştır.

Hadis alimleri arasında rağbet görmesi sebebiyle *Kütüb-i Sitte* diğer hadis kaynaklarına göre daha fazla araştırma konusu olmuştur. Nitekim büyük çoğunluğu hicri 8. asrın ikinci yarısında kaleme alınmış zevâid edebiyatı da *Kütüb-i Sitte*'de yer almayan rivayetleri bir araya getirme maksadıyla oluşmuştur. Mesela, Busirî'nin *İthâfü'l-hiyeretü'l-mehera*, *Fevâidü'l-müntekâ*, Heysemî'nin *Keşfü'l-estâr*, *el-Maksadu'l-a'lâ*, *Mecmeü'z-zevâid*, İbn Hacer'in *el-Metâlibü'l-âliye*, *Zevâidu müsnedi'l-Ahmed* ve *Zevâidu müsnedi'l-Hâris* gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz birçok eser farklı hadis kaynaklarının *Kütüb-i Sitte*'ye olan zevâidi'ni cem etmektedir. Zevâid eserlerinin ekseriyetinin *Kütüb-i Sitte* dışındaki eserleri ihtiva etmesine rağmen bu eserlerin birbirine olan zevâid hadisleri de hadis alimleri tarafından toplanmıştır. Mesela İbnü'l-Mülakkin (ö.804/1401) *Sahih-i Müslim*'in *Sahih-i Buhârî* dışındaki zevâidini, *Sünen-i Ebû Dâvud*'un *Sahihayn* dışındaki zevâidini, *Sünen-i Tirmîzî*'nin *Sahihayn* ve *Sünen-i Ebû Dâvud* dışındaki zevâidini, Nesâi'nin zikri geçen dört eser dışındaki zevâidini ve İbn Mâce'nin *Kütüb-i Hamse* dışındaki zevâidini konu edinen

¹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, I, 168.

¹⁴ Suyûtî, *Zehru'r-rubâ*, I, 5.

¹⁵ San'ânî, *Tavdihu'l-efkâr*, I, 224.

birer eser telif etmiştir.¹⁶ Bûsirî ve Heysemî de yine *Sünen-i İbn Mâce*'nin *Kütüb-i Hamse* dışındaki zevâid hadislerini bir araya getirmişlerdir.

Zevâidle ilgili eser telif eden ilk İslam alimi Muğultay b. Kılıç (ö.762/1360)'dir.¹⁷ İbn Hibbân'nın *Sahiyayn*'a olan zevâidini “*Zevâidu İbn Hibbân alâ's-Sahîhayn*” isimli eserinde cem eden Muğultay b. Kılıç'ı¹⁸ Heysemî (ö.807/1404), Bûsirî (ö.840/1436) ve İbn Hacer (ö. 852/1448) takip etmiştir.

Zevâid edebiyatının büyük çoğunluğunun hicrî 8. asırda oluşmasına rağmen günümüz hadis araştırmacılarından Abdusselam Allûş, Hâkim en-Nisâbûrî'nin “*el-Müstedrek ale's-sahîhayn*” isimli eserini de zêvâid edebiyatından sayarak bu tarihi h. 4. asrın sonu 5. asrın başına kadar götürmektedir.¹⁹ Alluş, Hâkim en-Nisâbûrî'nin “Buhâri ve Müslim'in şartlarına uyduğu halde eserine almadıkları hadisleri bir araya getireceği” kaydına²⁰ dayanarak *Müstedrek*'i zevâid eserler arasında zikretmektedir. Fakat bir çok kaynakta Hâkim'in *Müstedrek*'i zevâid edebiyatı arasında zikredilmemektedir.²¹ Zevâid eserlerinin herhangi bir kitabın diğer kitaplarda bulunmayan hadisleri cem etme gibi özelliğinin *Müstedrek*'te bulunmaması, bu eserin zevâid edebiyatı arasında zikredilememesini gerektirmektedir. Öte yandan Hâkim en-Nisâbûrî'nin eserini telif ederken aynı hadisin farklı sahabîden rivayeti ve aynı metinlerden yalnız birinin ek bilgi içermesi durumunda kaydedeceği gibi herhangi bir şart koşmamış olması onun eserinin zevâid'den sayılamayacağıının göstergelerindedir.

Zevâid edebiyatının meydana gelmesinin değişik sebepleri vardır. Mesela, Heysemî, Zevâid-i İbn Hibbân'ı cem etmesindeki esas hedefin “Bu eserin kullanımını kolaylaştırmak”²², ayrıca *Sahîhayn* dışındaki sahih hadislerin cem edilmesi olduğunu belirtmektedir.²³ *Ğâyetü'l-maksad* ve *Mecmeü'l-bahreyn* gibi eserlerin mukaddimelerinde Ebu Ya'lâ'nın

¹⁶ İbn Kâdi Şühbe, *Tabakâtu's-Şâfi'iyye*, IV, 253; İbn Hacer, *İnbâü'l-gumr*, V, 43-44

¹⁷ Muhammed ed-Dervîş, *Buğyetü'r-râid*, I, 54; Ahdeb, *Zevâidu târihi Bagdâd*, I, 52.

¹⁸ İbnü'l-İrâkî, *ez-Zeyl ale'l-iber*, I, 73.

¹⁹ Allûş, *İlmu zevâidi'l-hadis*, s. 190.

²⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 2-3.

²¹ Heysemî, *el-Maksadu'l-a'lâ*, I, 17-18; Kettânî, *Hadis literatürü*, s. 17; Muhammed ed-Dervîş, *a.g.e.*, I, 54-55; Ahdeb, *a.g.e.*, I, 52-65.

²² Heysemî, *Mevâridü'z-za'mân*, I, 89.

²³ Heysemî, *Mevâridü'z-za'mân*, I, 76.

Müsned'inde ve Taberânî'nin *Mucem*'lerinde birçok insanın farkına varmadığı faydalı bilgiler bulunduğu zikreden Heysemî gerek kendisinin gerek diğer insanların daha kolay yararlanabilmeleri için bu bilgileri fıkıh bâblarına göre tertip ettiğini eklemektedir.²⁴ *Müsned* ve *Mu'cem* türü eserlerden istifade zorluğu, özellikle araştırmaların fazla zaman alması gibi hususlar zevâid edebiyatının oluşma sebepleri arasında sayılmaktadır.²⁵

Zevâid edebiyâtı, oluşumundan önce hadisleri tahriç edilmiş eserlerin birçoğunun nüshasının sınırlı olması, insanlar arasında pek yaygın olmaması ve yalnız belirli bölgelerde bulunması gibi zorluklar nedeniyle bu eserlerden istifade etmek özel çaba gerektirmekteydi. Öte yandan zevâid türü eserler günümüze intikal etmemiş²⁶ veya eksik bir şekilde ulaşmış kitapların içerdiği *Kütüb-i Sitte* dışındaki hadisler konusunda da bilgi vermektedir.²⁷ Zevâid eserlerinin fıkıh bâblarına göre tertibi, aynı konudaki müdrec, muallak, mürsel, mevkuf ve merfu hadislerin ilgili başlıklar altında sunulması, araştırma esnasında fazla zaman harcanmaması, araştırma kolaylığı ve birçok eserde hadislerin isnadı hakkında alimlerin değerlendirmesi gibi hususlar onun hadis edebiyâtı arasındaki önemini göstermektedir.

Buhârî'nin *Sahih*'inde yer alan muallak hadisler de bazı zevâid eserlerinin yazılmasında teşvik edici rol oynamıştır. Nitekim, bâzı hadis alimleri bu muallak hadislerden herhangi birini muttasıl senedle farklı eserlerde buldukları zaman bunu zevâid olarak değerlendirmişlerdir. Örneğin, Heysemî *el-Maksadü'l-a'lâ'*'nin Bûsirî ise *İthâfu'l-hiyere*'nin mukaddimesinde Buhârî'nin muallak rivayetlerini zevâid hadisler arasında zikrettiklerini belirtmektedirler.²⁸ Böylece *Sahih-i Buhârî*'nin eleştirilme sebepleri arasında sayılan muallak hadislerin mevcudiyeti bazı alimleri bu eserin zevâidini cem etmeye teşvik eden en önemli unsurlardan olmuş ve neticede büyük bir kısmı

²⁴ Heysemî, *el-Maksadu'l-a'lâ'*, I, 29; *Mecmeü'l-bahreyn*, I, 45.

²⁵ İbn Hacer, *Muhtasarü zevâidi Müsnedi'l-Bezzâr*, I, 8.

²⁶ Mesela, Müsedded b. Müserhed'in (ö. 228/842) *el-Müsned*'i günümüze ulaşmamıştır. (Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 92) Fakat Bûsirî'nin *İthâfu'l-hiyere* ve İbn Hacer'in *el-Metâlibü'l-âliye* eserleri sayesinde bu *Müsned*'in *Kütüb-i Sitte* dışında hangi rivayetleri ihtiva ettiğini bilmek mümkündür.

²⁷ Ahdeb, *Zevâidu Târihi Bagdâd*, I, 44-45.

²⁸ Heysemî, *el-Maksadu'l-a'lâ'*, I, 30; Bûsirî, *İthâfu'l-hiyere*, I, 16

zevâid edebiyatı sayesinde muttasıl bir tarikle söz konusu eserlerde yer almıştır.

Mevkuf rivayetlerin zevâid sayılıp sayılmayacağı konusunda son dönem alimleriyle klasik dönem hadis alimleri arasında farklı bakış açıları söz konusudur. Hicri 8. ve 9. asırlarda kaleme alınmış birçok eserde merfu hadislerin yanı sıra ek bilgi içeren mevkuf, mursel ve maktu hadislere de zevâid arasında yer verilmiştir. Merfu hükmünde olan ve olmayan birçok mevkuf hadis ihtiva ettiği ek bilginin mahiyetine bakılmaksızın kaydedilmiştir.²⁹ Mesela, Bûsirî'nin Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin: "Mescitlerde lambayı yakan ilk şahıs Temîm ed-Dârî'dir."³⁰ şeklindeki sözlerini merfu hükmünde olmadığı halde zevâid olarak değerlendirmesinin esas sebebi mezkur rivayetin *Kütüb-i Hamse*'de bulunmamasıdır. Sonuç olarak klasik hadis alimlerine göre zevâid bir rivayetin en önemli kriteri farklı bir sahabî'den nakledilmesi ve ek bilgi içermesidir.

Zevâid araştırmalarıyla meşhur son dönem hadis alimlerinden Haldun el-Ahdeb *Tarihu Bağdâd*'in zevâidini bir araya getirdiği "*Zevâidu Tarihi Bağdâd*" isimli eserinin mukaddimesinde esas aldığı zevâid kriterlerini şöyle sıralamaktadır:

1. İbn Hacer ve Heysemî'nin zevâid olarak değerlendirmesine rağmen merfu hükmünde olmayan mevkuf ve maktu rivayetlere değinmedim.
2. Senesinde inkita olmasına rağmen Hatîb'in *Tarih*'inde zikrettiği fakat Kütüb-i Sitte'de yer almayan ve yalnız merfu hükmünde olan mursel hadisleri kaydettim.
3. Hatîb Bâğdâdî'nin eksiksiz olarak rivayet ettiği, fakat Kütüb-i Sitte'nin değişik yerlerinde ayrı parçalar³¹ halinde mevcut olan herhangi bir rivayeti zevâid olarak zikretmedim.
4. Kütüb-i Sitte'de yer alan herhangi bir merfu hadis, *Tarihu Bağdâd*'da mevkuf olarak zikredilmişse bu rivayeti zevaiden saymadım.

²⁹ Bûsirî, *Zevâidu İbn Mâce*, s. 129-130; 320; 333; İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, II, 133; XIV, 434; Heysemî, *Mecmeü'z-zevâid*, II, 2; II, 92; IX, 46.

³⁰ Bûsirî, *a.g.e.*, s. 129-130.

³¹ Yani rivayetin bir kısmı *Sünen-i Tirmîzî*'de yer alırken diğer bir kısmı *Sünen-i Nesâî* ve *Sünen-i İbn Mâce*'de bulunmaktadır.

5. *Tarihu Bağdâd'* da muhtasar bir şekilde rivayet edilen fakat Kütüb-i Sitte'de tafsilatlı olarak yer alan aynı sahabînin hadisini zevâid olarak değerlendirmedim.³²

Ahdeb'in zevâid rivayetlerle ilgili zikretmiş olduğu söz konusu hususlar onun bu konuda klasik alimlerden farkını göstermektedir. Bu fark şöyle özetlenebilir: "Klasik alimlere göre herhangi bir zevâid hadis ölçüsü **ek bilgi ihtiva etmesidir**. Son dönem alimlerinden Ahdeb'e göre ise zevâid hadis ölçüsü **ıçerdiği ek bilginin yeni bir hüküm ifade etmesidir**." Ayrıca zevâidin bulunduğu kaynak konusunu daha geniş kapsamlı düşünen ve kendi tarifinde de ifade ettiği gibi zevâid hadislerin cami, sünen, müsned ve mu'cem gibi yalnız hadis kaynaklarını ifade eden literatüre değil, onun dışında akâid, tefsir, fıkıh, siyer, ahlak ve tarih eserlerine de şamil edilmesi gerektiğini savunan Ahdeb, buna gerekçe olarak hadis kaynaklarında yer almayan binlerce hadis yukarıda zikri geçen diğer kaynaklarda bulunduğunu göstermektedir.³³

³² Ahdeb, *Zevâidu târihi Bağdâd*, I, 67-76.

³³ Ahdeb, *İlmu zevâidi 'l-hadîs* I, 20-27.

KAYNAKÇA

Ahdeb, *Zevaidu Tarihi Bağdad ale'l-kütübi's-sitte*, Haldun Ahdeb, Dımaşk : Dârü'l-Kalem, 1996

Alluş, *İlmu zevaidi'l-hadis*, Ebû Abdullah Abdüsselam b. Muhammed b. Ömer, Beyrut : Dâru İbn Hazm, 1995

Bûsîrî, *Misbâhü'z-zücade fî zavâidi İbn Mâce*, Ebü'l-Abbâs Şehâbeddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâil el-Bûsîrî, thk. Kemal Yusuf Hut. Beyrut: Dârü'l-Cinân, 1986.

-----*İthâfü'l-hiyereti'l-mehera bi-zevâ'idi'l-mesânidi'l-aşere*, Ebü'l-Abbâs Şehâbeddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâil Bûsîrî, 840/1436; thk. Ebû Abdurrahmân [ve öte.], Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1998

Heysemî, *Buğyetü'l-bâhis an zevâidi müsnedi'l-hâris*, Ebü'l-Hasan Nûreddîn Ali b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, thk. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkirî, Medine: Mektebetü'l-Arabiyyeti's-Suûdî, 1992.

-----*Gâyetü'l-maksad fî zevâidi'l-müsned*, thk. Hallâf Mahmûd Semî, Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001

İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliyye bi-zevâidi'l-mesânidi's-semâniyye*, Ebü'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed b. Hacer el-Askalânî, thk. Sa'd b. Nasır b. Abdullah el-Azîz eş-Şeserî, Riyâd: Dârü'l-Âsime, 1998.

İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Manzûr el-Ensârî, Beyrût: Dâru Sadır, [t.y.]

Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Müctebâ Uğur, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı, 1992.

Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed b. Muhammed thk. İbrahim Terzi. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1975.

RESUME

In fact there's a particular term used for that hadiths which take place in one of the books of Kutubu's-Sitte but not in the other and it is a "zawa'id". Zawa'id is the important branch of the hadith literature. But for zawa'id the another versions and isnads of the hadith have not only been collected in the one book but have been also saved the perished musnad's hadiths.